

міжфразовий приєднувальний зв'язок, оформлений за допомогою смислових, граматичних та інтонаційних засобів.

Список використаних джерел:

1. Сучасна українська мова: Підручник / О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко та ін.; За ред. О. Д. Пономарева. – К., 1997.
2. Солганик Г. Я. Синтаксическая стилистика / Г. Я. Солганик. – М., 1991.
3. Гуйванюк Н. В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць / Н. В. Гуйванюк. – Чернівці, 1999.
4. Шевченко Т. В. Парцеляція в українському поетичному мовленні другої половини ХХ століття.: Автореф. дис. ... канд. наук / Т. В. Шевченко. – Дніпропетровськ: 2007.
5. Івкова Н. М. Фігури експресивного синтаксису в сучасній публіцистичній літературі: Автореф. дис. ... к.ф.н. / Н. М. Івкова. – Харків, 2007.
6. Добрычева А. А. Парцеляция в прозе С. Довлатова: от предложения к тексту: Автореф. дис. ... к.ф.н. / А. А. Добрычева. – Владивосток, 2012.

Швидкова Т.А.

*викладач кафедри української мови,
літератури та методики навчання,
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

З ІСТОРІЇ ТКАЦЬКОГО ТЕРМІНА «ОСНОВА» В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Одне з центральних місць у ткацькій термінології української мови посідає підготовчий етап для ткання на горизонтальному верстаті – *снукання*. Це один із найвідповідальніших етапів усього ткацького циклу. На вал ткацького верстата навивалася *основа*, тобто довгі поздовжні нитки, розташовані паралельно одна одній [9, с. 495].

Поняття «поздовжні нитки в тканині» у сучасній українській мові передається ткацьким терміном *осно́ва*, успадкованим з праслов'янської мови, що пов'язується із дієсловом *снувати* (виводять із псл. *snovati, і.-є. * (s)ne-ϰ-) [18, с. 113; 7, IV, с. 224; V, с. 338]. Результати етимологічних досліджень указують, що первісним значенням слова *основа* було ткац. «поздовжні нитки для тканини», звідки шляхом розширення і абстрагування семантики розвинулися вторинні, більш пізні значення «опора», «фундамент», «початок» тощо [19, I, с. 608].

У писемних пам'ятках давньокиївського періоду досліджувана лексема трактується як «основа», «фундамент» («Повість временних літ») [11, с. 198]. Перша фіксація ткацького терміна *основа* із значенням «основні нитки в тканині» відбита у перекладному творі «Похвала къ Богу о сотвореніи всей твари Георгія Писида»: – *На основи сную (т) начаткы и простираю (т)*

нити (о наукахъ) [14, III, с. 453]. Це переклад грецького оригіналу «Шестоднев или Миротворение» Георгія Пісідійського (візантійського автора VII б1ст.), зроблений у 1385 р. Д. Зографом (залишив приписку біля свого перекладу, звідки й стало відомим ім'я перекладача і рік виконання роботи). Російські лексикографи стверджують, що переклад здійснено російською мовою [12, вип. 25, с. 266], хоча відомості про Д. Зографа дозволяють зробити припущення, що мова написання перекладу церковнослов'янська в слов'яно-руському варіанті. Отже, ми можемо використати цю фіксацію при семантичній реконструкції лексичних одиниць української мови.

Протягом наступних XVI–XVIII ст. у староукраїнській писемності слово *основа* винятково як термін ткацької лексики фіксується у ділових паперах: *Коньдратъ позостави (в) пряжи основа, клубок и починковъ ко (л)ко (с)* (Актова книга Житомирського міського уряду кінця XVI ст.) [1, с. 66], діаріушах (приватних щоденниках М. Ханенка XVIII ст.) [6, с. 121], та в побутовій поезії: *не буде (т) основи и поткан (н)да давати* (К. Зиновіїв, к. XVII ст.) [8, с. 133].

У XIX – на поч. XX ст. лексичну одиницю *основа* засвідчили й численні лексикографічні праці: українські (словники П. Білецького-Носенка, Б. Грінченка) [2, с. 265; 5, III, с. 69-70], російські (словник В. Бурнашева, «Словарь церковно-славянскогo и русскогo языка») [3, II, с. 25; 16, III, с. 177]. Зазначені джерела реєструють іменник *основа* як полісемантичне слово. У сучасній українській мові ця лексема також, крім свого давнього значення «поздовжні нитки в тканині, пряжа для них»: *Правда, що й сама вона невсипуче працює, – що собі той собі, а той людям: тому візьметься півмітка напярсти, тому моток, тому оснує основу...* (Панас Мирний), має й інші значення: «нижня опорна частина чого-небудь», «те, на чому що-небудь ґрунтується, базується», «головна умова, запорука чого-небудь», спец. «хімічна сполука, що утворює з кислотами сіль», матем. «сторона геометричної фігури або площина геометричного тіла, перпендикулярна до їх висоти», лінгв. «частина слова, що є носієм його основного значення» тощо [17, V, с. 775-776].

У народному середовищі цей термін широко розповсюджений. За спостереженнями Н. Венжинович, яка досліджувала говори Тернопільщини, «слово *осно́ва* не зазнало розширення семантики, і представниками старшого покоління традиційних говорів уживається лише як ткацький термін [4, с. 124-125]. Термінологічне значення «поздовжні нитки в тканині, а також пряжа, призначена для основи» позначається іменником *основа* на всій території України.

В окремих говірках вживаються демінутивні форми, утворені суфіксальним способом (суф. -к-, -оньк-, -очк-, -иц-): *оснівка, оснівонька, оснівочка, осно́виця* «тс. » [5, III, с. 69-70]. Похідним є й прикметник *оснівний*: *оснівна пряжа* – пряжа, що натягається на верстат, нитки цієї пряжі пропускають між собою уток (Полт.) [10, с. 91]. Слово *основа* часто конкретизується, уточнюється прикметниками, наприклад: «*Осно́ва бува́йє л'о́нна і баво́ун'а́на*» [10, с. 90-91].

Пор. рос. літ. *осно́ва* «поздовжні паралельні нитки в тканині»: [Марья Николаевна] явилась... с кульком *основы*, узоров и шерстей и, поставив в светлом углу бедной горницы ткацкий стан, начала дома ткать ковры. (Н. С. Лесков) [13, VIII, с. 1134-1135]; діал. *осно́ва* «виворіт спідниці, зшитий з полотна [15, вип. 24, с. 34], *осно́вина* «основа для ткання», *осно́вка* «тс.» [15, вип. 24, с. 35], *сно́ва* «тс. » [15, вип. 39, с. 114].

Отже, найдавніші праслов'янські назви поздовжніх ниток в тканині пройшли тривалий шлях розвитку і продовжують функціонувати в сучасній українській мові.

Список використаних джерел:

1. Актова книга Житомирського міського уряду кінця XVI ст. (1582-1588 pp.) / [підгот. до вид. М. К. Бойчук]. – К.: Наукова думка, 1965. – 192 с.
2. Білецький-Носенко П. Словник української мови / Білецький-Носенко П. / [підготував до видання В. В. Німчук]. – К.: Наук. думка, 1966. – 424 с.
3. Бурнашев В. Опыт терминологического словаря сельского хозяйства, фабричности, промыслов и быта народного: Терминологический словарь: [т. I-II]. – СПб., 1843-1844.
4. Венжинович Н. Ф. Лексика народних промислів (ткацтво) говорів Тернопільщини: дис. канд. філ. наук: 10.02.01 / Венжинович Н. Ф. / Ужгородський державний університет. – Ужгород, 1998. – 244 с.
5. Грінченко Б. Д. Словарь української мови [репр. вид.]: [у 4 т.] / Інститут української мови НАНУ. – К.: Лексикон, 1996.
6. Дневник генерального хоружего Николая Ханенка (1727–1753 гг.) / [под ред. Ал. Лазаревского]. – К., 1884. – 524 с.
7. Етимологічний словник української мови: [у 7 т.] / НАН України. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні; [гол. ред. О. С. Мельничук]. – К.: Наукова думка, 1982-2012.
8. Зиновійв К. Вірші. Приповіді посполиті / Зиновійв К. / [підгот. тексту Чепіги І. П.; вступ. стаття Колосової В. П., Чепіги І. П.] – К.: Наук. думка, 1971. – 391 с.
9. Лебедева Н. И. Прядение и ткачество восточных славян в XIX – начале XX в. / Лебедева Н. И. // Восточнославянский этнографический сборник: Очерки народной материальной культуры русских, украинцев и белорусов в XIX – нач. XX в. – М.: Изд.-во АН СССР, 1956. – С. 461-540.
10. Матвеева В. Я. Лексика українського художнього промислу (вишивання, ткацтва, килимарства) Полтавської області: Дис. канд. філ. наук: 10.02.01/ Матвеева В. Я. – Полтава, 1957. – 292 с.
11. Повість временних літ за Лаврентіївським списком / Полное собрание русских летописей. Т. 1. Лаврентьевская летопись и Суздальская летопись по академическому списку. – М.: Изд-во восточ. лит., 1962. – С. 1-286.
12. Словарь русского языка XI-XVII вв.: [вып. 1-27]. – М.: Наука, 1975-2006.
13. Словарь современного русского литературного языка: [в 17 т.] / [гл. ред. Ф. П. Филин]. – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1950-1965.
14. Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка [репр. изд.]: [т. I-III]. – М., 1989.
15. Словарь русских народных говоров: [вып. 1-43]. – М.-Л.: Наука, 1965-2010.
16. Словарь церковно-славянского и русского языка: [т. 1-4] / Второе отделение Императорской Академии наук. – 2-е изд. – СПб., 1867.
17. Словник української мови: [у 11 т.] / [гол. ред. І. К. Білодід]. – К.: Наукова думка, 1970-1980.
18. Трубачев О. Н. Ремесленная терминология в славянских языках: Этимология и опыт групповой реконструкции / О. Н. Трубачев. – М.: Наука, 1966. – 416 с.

19. Черных П. Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка / Черных П. Я.: [в 2-х т]. – М.: Русский язык, 1999.

Шевель Н.О.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри україністики,*

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця

МОТИВИ БОРОТЬБИ ТА СТРАЖДАННЯ У ПОЕМІ Г. ЧУПРИНКИ «ЛИЦАР-САМ»

Нові світоглядні орієнтири ХХ ст., культивуючи свободу, призводять, зокрема у літературі раннього модернізму, до появи стійкого мотиву індивідуалізму, самотності, самотності та, як наслідок, – страждання, появи бунтівливого творця-месії. Серед ряду таких біблійних постатей особливо яскравим є образ Агасфера, який пройшов ряд метаморфоз оціночного плану і морально-етичного та семантичного навантаження. Маємо рефлексію цього образу і в поемі «Лицар-Сам» Г. Чупринки. Саме ім'я – Агасфер зустрічаємо лише в епілозі твору тільки як порівняння: *«Немов новітній Агасфер, // По світу Лицар-Сам блукає»*. Однак уся поема є підготовкою до цього порівняння чи навіть більше – формуванням символічного образу Агасфера.

Ім'я Агасфера пов'язане з легендою про людську провину і покарання, з релігійними текстами, що витворюють прототип спокутуваного грішника. У Біблії є оповідь про Каїна, що був першим у світі призвідцею смерті. Старозавітній Бог Ягве прокляв його без права звільнення у смерті «утікачем і волоцюгою (бути) на землі» (Буття, 4; 12). Ім'я – Агасфер – персонаж апокрифічних легенд отримує у XVII ст. в анонімному виданні лубкової книги 1602 р. «Короткий опис та розповідь про якогось жида на ім'я Агасвер». Це повідомлення про людину дивної зовнішності, в обдертому одязі, що називала себе Агасфером і розповідала про свій страшний гріх, який мусить тепер спокутувати вічним блуканням. Дослідники стверджують, що тексти легенд та біблійних оповідей реалізують амбівалентність категорії безсмертя як винагороди та покарання. Для Г. Чупринки ця амбівалентність є вагомою при виборі образу. Поєднання «Лицар-борець» і «лицар-жертва» породжує багато внутрішніх проблем і неузгодженостей. *«Присвята»* адресована усім тим, що: *«В шуканні злоторуннім, / Зневіряться, і журились, / і томилась без кінця»* [5, с. 229].

Новий світогляд, загалом обережно ставлячись до таких однозначних оцінок містких категорій, усе ж наближує образ Агасфера до борця, а отже його вчинок позитивний, бо активний. Активність, заявлена мотивом шукання, наявна в образі Агасфера, є виявом категорії свободи та волі. У християнській традиції мученик-Агасфер – це насамперед грішник, що